

EESTI BAPTISTIDE USUTEADUSLIKUST HARIDUSEST, 1922–1989

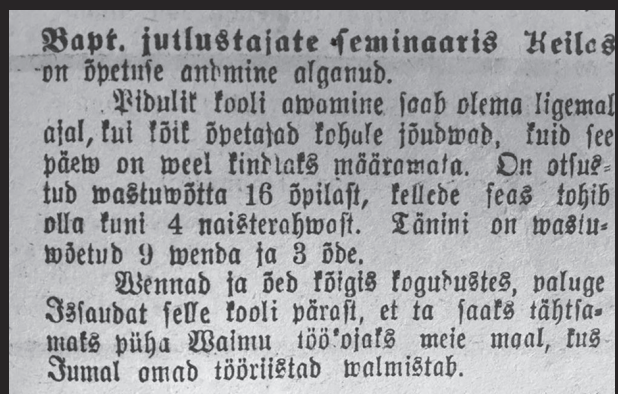
Toivo Pilli, KUSi kirikuloo õppejõud

Eesti baptistid – ja vabakogudused laiemalt – on läbi aastate hoidnud veendumust, et haridus on tähtis. Mitte alati akadeemiline haridus, küll aga õppimine, avatus uuele, enesetäiendamine ja uusi teadmisi pakkuvad vestlused. Lisaks sellele on peetud tähtsaks kirjandust – mõnikord tõlketeksteid, kuid sageli on püütud oma seisukohti ise sõnastada ja kohalikku konteksti arvestades kirja panna. Ja avaldada. Kaks kätt vaimuliku töö tegemiseks: kirjandus ja haridus. Muidugi on vabakogudustes oluline osadus Jumalaga, veendumuste väljendamine praktikas, Kristuse-sarnane vaimulaad. Kuid meetoditena on õppimine ja kirjatekstid kogudusetööd edendanud. Järgnevalt pööran tähelepanu Eesti baptistide, ja hiljem EKB Liidu haridustegevusele usuteadusliku õppe korraldamisel aastatel 1922–1989. Ligi 70 aasta jooksul toimus Eesti ühiskondlikus ja poliitilises elus muutusi, hariduspüüdedki olid erinevatel ajajärgudel erinevad. Kuid usuteadusliku õppe väärtustamine ja püüded õpikeskkondi luua ei kadunud kõigi nende aastate vältel.

seminari rajamist, mitte ainult humanitaarabi andmist. Selle peale olevat John Clifford, Inglise baptistide esindaja, püsti tõusnud ja hüüdnud: „Kõik, mida Podin on küsinud, peab ta saama!“ Lugu, mida Podin on ise jutustanud, peegeldab tema ettevõtlikkust ja esinemisoskust, ehkki ei saa välistada väikest liialdamist. Ega Podin Londoni konverentsil osalejaid ühe kõnega ümber ei veennud. Küllap oli rahvusvahelises baptisti kogukonnas juba olemas valmidus pärast Esimest maailmasõda panustada millessegi püsiväärtuslikku – seminaride rajamine Euroopas oli igati sobiv ja vajalik projekt. Kuid Podin tajus hästi olukorda.

Selge on tõesti see, et seminari algus ja jätkamine Keilas oli võimalik ainult USA ja Briti baptistide rahalisel toetusel. Kontaktisikud Walter Lewis ja James Rushbrooke külastasid Eestit sageli. Välisstoetus kestis kuni 1940. aastani, kui nõukogude võimuorganid Seminari sulgesid ja hoone riigistasid. Kuid selge on seegi, et Seminari töö arendamine ja tegelik õppekorraldus said toimuda ainult kohalike jõududega ja Eestipoolse tahte ja pingutusega. Selleks olid eeldused olemas. Mis eeldused need olid? – Eesti baptistid olid oma tegevuse algusest peale mõistnud iseõppimise jõudu. Andres Tetermann ja Jüri Mill kogusid endale arvestatava raamatukogu, lugesid saksakeelset kirjandust ja uurisid isegi kreeka- ja heebrea keelset Uut Testamenti. Ei piisanud ainult teistelt kuulnud seisukohtadest, asjad tuli ise läbi mõelda ja kaaluda. See kõik andis neile tuge oma seisukohtade kaitsmisel ja selgitamisel.

Seminari avamise teade Teekäijas 1922.

Eesti Baptisti Jutlustajate Seminari esimesed aastad

Eesti baptisti jutlustajate seminar loodi Keilas 1922. aastal. Seminari esimene direktor oli jutlustaja Adam Podin. Tema oskas hinnata haridust, tal oli avarat vaadet, aga ta oli ka suurepärase sponsoritega suhtleja. Räägitakse, et rahvusvahelisel baptistide konverentsil Londonis 1920. aastal olevat Podin veenvalt selgitanud, kui vajalik on usuteaduslik õpe. Ja et rahvusvaheline baptistide osadus teeb hästi, kui toetab

See süvendas koguduste identiteeti. Lisaks toimusid juba 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses koguduste esindajate konverentsid, kus arutati koguduste elu ja usu küsimusi. Neid arutelusid võib pidada mitteformaalseks õppimiseks.

Kuid usuteaduslikku haridust aitasid edendada ja seminari rajamiseks pinda valmistada ka mitmesugused lühiajalised kursused. Neid nimetati erinevate nimedega: piiblikursused, töötajate kursused, spetsiifilisemalt juba pühapäevakooli õpetajate kursused või midagi muud sellist. Sisuliselt oli tegemist nädal-paar või rohkem kestvate koolitustega, kus peeti loenguid ja viidi läbi jumalateenistusi. Üks niisugune toimus 1919. aastal Tallinnas Viladelvia palvelas. Selle muutsid korraldajad suursündmuseks. Avateenistust ilmestas muusika, õpetajad ja kõnelejad olid tuntud ja tunnustatud: Hendrik Tuttar, Karl Kaups, Johannes Lipstok ja teised. Järgnesid loengupäevad. Lisaks piiblianetele ja jutlustamisõpetusele oli kavas *pastorale theologie* ehk „karjatse tarkus“ ja *psychologie* ehk „hinge teadus“. Küllap need ained mõjusid põnevalt ja uudset. Mõned jumalateenistused toimusid viies Tallinna palvemajas, kuid ühise teema järgi. Mardipäeval, mis jäi koolituse ajaraamidesse, peeti eraldi kogunemine reformatsiooni ja Martin Lutheri tutvustamiseks. Muidugi selgitasid baptistid ka enda arusaama ristimisest, kuid tunnustasid reformatsiooni panust Pühakirja tutvustamisel ja Lutheri tööd julge uuendajana. Baptistide koolitused olid kontekstitundlikud ning koostöö kohalike kogudustega aitas ideede ja teadmistega jõuda laiemale ringi inimesteni.

Adam ja Emilie Podin.

Noores Eesti Vabariigis oli aeg küps baptistide süstemaatilisema teoloogilise hariduse katseks. Jutlustajate Seminaris Keilas alustas tegevust ja 1922. aastal asus õppima kümme noormeest ja neli neidu.

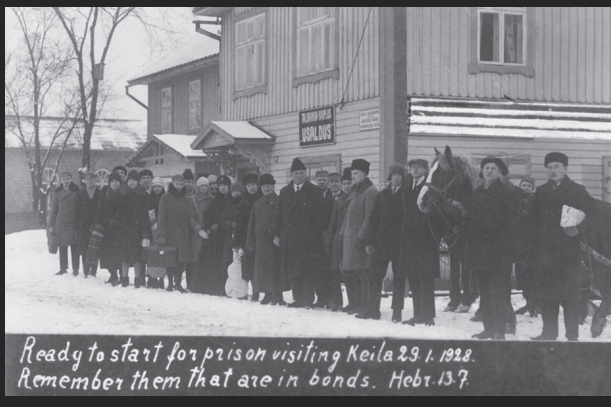
Usuteaduslike kaugõppekursuste avajumalateenistus 1956.

Avajumalateenistus toimus 5. märtsil. Lisaks direktor Adam Podinile pidas jutluse Martin Schmidt, kes kutsus üles vabadust Eestimaal ära kasutama, „et võiksime maa äärest ääreni Jumala sõnaga katta“. Ta õhutas kuulajaid palvetama, et Jumal võiks Seminarile armu anda ja et kõik võiksid veenduda – „Jah, seda kooli on tarvis!“ Seminari avapäeva fotol on lisaks õpetajatele ja õpilastele terve rida külalisi, teiste hulgas Seminari toetajad ja koguduste esindajad.

Kooli ettevalmistav periood ja alguspäevad ei olnud kerged. Tuli valmis seada ruumid. Tuli suhelda kogudustega ja riigiga. Tuli koostada õppekava. Tuli leida õppejõud. Tuli hakata raamatukogu komplekteerima. Eialgu langes peamine õpetamise koormus Adam Podinile ja Martin Schmidtile. Viimane oli õppinud usuteadust Königsbergi ülikoolis. Paistab siiski, et pedagoogilist andi tal väga ei olnud. Tema loengud olid kuivavõitu. Adam Podin seevastu suutis kuulajaid kaasa haarata ja innustada, kui mitte loengusaalis, siis jutlustajana, koguduslikus töös ja sotsiaalses tegevuses. Podin oli aktiivne vanglamisjonär ja viis tudengid evangeelsele tööle. Evald Mänd, kes oli Seminari teise kursuse õpilane, meenutab oma mälestustes, kuidas Podin suutis haarata vangide tähelepanu. Isegi ükskõiksed ja paadunud kurjategijad jäid kuulama. Vanal fotol on jäädvustatud hetk, kus seminaristid on kooli ees, valmis sõitma misjonitööle. Regedele on pakitud kingitusi vangidele. Direktor Podin seisab esimese ree juures.

Olgu mainitud mõned tollased õpilased. Esimesel seminari kursusel õppis Hiiumaalt pärit Osvald Tärk, kes hiljem jätkas Newtoni teoloogilises instituudis ja

omandas 1929. aastal magistrikraadi Unioni teoloogilises seminaris Columbia ülikooli juures. Temast sai silmapaistev teoloog. Esimesel kursusel õppis veel Richard Kaups, kes hiljem koostas baptistikoguduste

Seminaristid on valmis vanglamisjoniks.

ajaloo, ning samuti Amalie Tamm, kes oli end juba Saksamaal „jumalariigi töö tarvis valmistanud“, nagu protokoll ütleb. Teisel kursusel, mis alustas 1925. aastal, õppisid näiteks Evald Mänd, Orest Saar, Klaara Truskan. Mändi tuntakse baptistikogudustes kui suure kujundijõuga jutlustajat, üldkultuuris sai ta tuntuks kui kirjanik Ain Kalmus, eriti oma ajalooliste ja piibliaineliste romaanide tõttu.

Mõnedki õppima tulijad vajasisid täiendamist üldhariduses. Seminar toetas õpilaste hariduspüüdeid – sellest annavad tunnistust Seminaris raamatukogus leiduvad teoloogilised, ilukirjanduslikud ja gümnaasiumi õppekavale vastavad raamatud. Aastast 1923 leidub protokolliraamatus nimekiri selle kohta, milliseid raamatuid on õpilastele kingituseks antud. Hiljem, 1930. aastatel andis Seminar stipendiumi Robert Võsule, gümnaasiumi lõpetamiseks ja Tartu Ülikooli ajalooosakonnas õpingute jätkamiseks. Robert Võsu kirjutas oma magistr töö Halle pietismist Eestis, mis jäi sõja tõttu kaitsmata. Selle töö käsitsi kirjutatud originaal asub Eesti Kirjandusmuuseumis Tartus.

Kui baptistid ei oleks minevikus võtnud seminari rajamise riski, oleks vabakogudustes täna kindlasti nõrgem usuteaduslik ja pastoraalne pärand, küllap ka hõredamalt kirjalikke tekste.

Seminari õpingud lõid lähtekoha mitme seminaristi edasiõppimiseks ja toetasid nende edasist arengut. Lisaks sellele aitas toonane õppetöö tuua esile kogudustes leiduvaid anderikkaid noori, kellele võimaldati oma talente lihvida ja iseloomu kujundada õppimise teel. Jutlustajaid valmistati samuti ette, nagu kooli nimigi – Eesti Baptisti Jutlustajate Seminar – rõhutas ja eeldas.

Rohkem tähelepanu usuteadusele. Aastad 1931–1940

Baptistid olid ainus vabakogudus Eestis, kes enne Teist maailmasõda pakkus seminari tasemel õpet. Kuid iga ettevõtmine areneb ja muutub. 1930. aastatel nihkus seminaris huvifookus praktilistelt eesmärkidelt usuteaduse mõtestamise suunas. Säilis kontakt kogudustega, kuid esialgne selgelt piiritletud soov – valmistada ette jutlustajaid – avardus teatud määral.

Kui 1929. aastal lõpetas teine kursus, tekkis kooli tegevuses paariaastane paus. Mõnedel andmetel oli Seminaris suhtes tekkinud kriitikat. Tekkinud pausi kasutas Seminar täienduskoolituse korraldamiseks, mis koos jõuluvaheajaga toimus 1929. aasta novembrist kuni 1930. aasta veebruarini lõpuni. Seminaris komitees toimusid arutelud asukoha muutmise üle. Kavas oli Tallinna kolimine. Välisabile toetudes osteti hoone Tallinna Paldiski maanteele. Uuenes õppejõudude kaader. Tööle asusid Osvald Tärk ja Edgar Kilimit, kes olid naasnud õpingutelt välismaalt. 1931. aastal võeti vastu kolmas kursus ja alustati õppetööga Tallinnas. Sellel kursusel õppisid ainult noormehed. Põhjenduseks oli, et neidudele ei ole ühiselamus sobivaid ruume. Tagantjärele ei tundu see eriti veenev, sest Keilas olid olud ju palju kitsamad kui Tallinnas uues hoones. Pigem oli küsimus selles, kui tõsiselt võeti naiste vaimuliku töö kutsumust. 1924. aastal olid Seminaris õppivad naised selgitanud, et nad tunnevad südames „vägevast sundi jumalariigi tööd teha“, aga enne peab õppima, et „Jumal meid kui tublisid töötajaid võiks tarvitada, kes valmis oleks tegema, mis tema iial käsib“. Kas nende usukogukond toetas neid nende kutsumuses?

Järgmisel, 1932. aastal muudeti kooli nime – jätkati Eesti Baptisti Usuteaduse Seminarina. Ühelt poolt põhjendati muutust sellega, et kõik lõpetajad ei pruugi olla jutlustajad, teisalt peegeldub uues nimes soov akadeemilisema tegevuse järele. Kahtlemata töid uued õppejõud kaasa oma kogemusi ja eeskujusid – ning seadsid kõrgemaid sihte. On päris selge, et Seminar ei olnud

päris võrreldav ülikooli tasemel õppega, kuid tal olid oma eelised – ühendada teoloogiastudium vaimuliku süvenemise ja praktilise teenimistööga. Kui vaadata tollaseid loengukonspekte, mis on säilinud EKB Liidu arhiivis, torkab silma, et teadmisi anti küllaltki süsteemiliselt ja arvestatava kaalukusega. 1938. aastal andis Adam Podin Seminari juhtimise üle Osvald Tärگیle.

Seminari I lennu lõpetajad.

Seminari II lend omavahel 1929. aastal.

Kui kolmas kursus õppis aastatel 1931–1935, siis neljas kursus alustas 1937. aastal. Tollastest õpilastest tuleb mainida näiteks Rudolf Veevot, Robert Võsu, Artur Eimanit, Albert Tammot ja Kalju Raidi. Need nimed illustreerivad baptistide Seminari panust EKB kogudustes – saadud koolituse toel töötasid need vaimulikud, ja mitmed teisedki, nõukogude aja surveaastatel. Nad tõid kogudustesse tasakaalu, kasutasid omandatud kogemusi, kirjandust ja suhtevõrgustikku. Robert Võsust sai koguduse vanem ja EKB Liidu juht. Seminari hariduse viljad küpsesid aeglaselt, kuid olid kaugeleulatava mõjuga. Nagu hariduses üldse.

Mõned napid allikad võimaldavad heita pilku koolile õpilaste vaatevinklist. Näib, et õpilaste meelest oli kooli juhtkond mõnikord liiga range. Õpilased käisid nädalavahetustel kogudustes jutlustamas ja ei jõudnud alati esmaspäeva hommikul õigeks ajaks kooli. Hilinemist

või lausa puudumist pani kooli juhtkond pahaks. Vahest oleks natuke rohkem mõistmist ja vastutulekut olnud abiks. Imant Ridaliste taheti koolist vemmalvärsi kirjutamise pärast välja heita. Eks noormees pani oma luuletusse võrdleva usuteaduse loengust inspireeritult igasuguste jumalate nimesid, ja võib-olla oligi tulemus natuke vürtsikas. Kooli juhtkond aga tõlgendas asja niiviisi, et üliõpilane naeruväärustab õppetööd. Asja asuti administratiivselt arutama. Mõned teised tudengid asusid oma kaaslast kaitsma ja otsustasid, et kui Ridaliste välja heidetakse, siis lahkuvad ka nemad koolist. Tekkis asjatu pinge. Võib-olla oleks hingehoidlik lähenemine paremaid tulemusi andnud. Ridaliste jäi siiski kooli. Temast sai hiljem mitmete usuteaduslike õpperaamatute autor, koguduse juht ja haritud jutlustaja. Nojah, mõelge mis sai Tootsist, eks ole!

Seminar suleti 1940. aastal, kui nõukogude võim Eestis kanda kinnitama hakkas. Õpingud katkesid. Riik võttis seminarihoone ära. Kooli komitee soovitas õpilastel leida tööd. Viimaselt kursuselt lõpetas õppekava täis mahus ainult Albert Tammo, kes oli varem osalenud loengutes vabakuulajana. Temast sai Rummu-Valkla koguduse vanem, hiljem töötas ta Pärnus. Tema kursusekaaslane Kalju Raid õnnistati sõjapäevil Kohila koguduse vaimulikuks. Seal tegi ta oma elutöö. Seminaris omandatud teadmised ja väärtused aitasid koguduse laeva tüürida ateistliku ühiskonna tormides ja vastutuules. Vastutus koguduste juhtimise eest anti edasi ja Seminaril oli selles tähtis roll, ehkki sõja ajal lahkusid Eestist mitmed silmapaistvad juhid.

Arusaamine, milline peaks olema vaimulik ettevalmistus, kujunes suurel määral ennesõjaaegse Seminari eeskujul. Seda kuvandit püüti rakendada ka nõukogude ajal. Muidugi võib arutleda, kas see mudel oleks vajanud paindlikumat käsitlemist ja kas seda ehk idealiseeriti üle. Aga vähemasti oli millelegi toetuda teoloogilise õppe korraldamisel, isegi kui nõukogude perioodil ei olnud ametlikult võimalik usuteaduslikku kooli avada, ja seda asendasid mitteformaalsed õppegrupid ja lühemad kursused. Siinkirjutaja arvates aitas Seminari kuvand ja kogemus säilitada EKB Liidus arukat, teadmisi hindavat ja kristlikku spiritualiteeti väärtustavat hoiakut. Kogudustes oli neidki, kes küsisid, milleks seda „peatarkust“ vaja läheb, kas Jumala Vaimu häälest, innukast usust ja palvest ei piisa? Valdav oli siiski tasakaalustatud seisukoht, et õppimine on nagu tööriist, mida Jumal võib usurahva, ühiskonna ja õppija enda heaks kasutada. Seminari lõpetanute sisukas töö hoidis EKB kogudusi kaldumast anti-intellektuaalsesse kraavi.

Usuteaduslikud kaugõppekursused 1956–1960

Täiesti uus olukord tekkis nõukogude võimu tulekuga. Formaalset teoloogilist haridust ei olnud enam võimalik EKB Liidus pakkuda.

Seminar jäi mälestusena terendama minevikku. Siiski tekkis 1950. aastatel, Hruštšovi sula ajal, kitsuke võimalus avada teoloogilised kaugõppekursused. Usuasjade voliniku suusõnalisel loal tegutsesid vaimulikku haridust andvad kursused aastatel 1956–1960. Enne sõda tegutsenud Seminaris eeskujuna andis julgust ja oli loonud mingi mustri, kuidas teoloogilist õpet korraldada. Seda kohandati oludele vastavaks. Eht-nõukogude kantseliidi stiilis oli kursustel keeruline ametlik nimi: Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Vanempresbüteri Juures Asuv Presbüterite Katsekomisjon. Vaevalt, et keegi sellist pikka nime vestluses kasutas.

Neisse kursustesse suhtuti suure hoole ja tõsidusega. Korralduskomisjonis olid Osvald Tärk, Oskar Olvik ja Robert Võsu. Kõigil kolmel oli usuteaduslik ettevalmistus. Tärk ja Võsu olid Seminaris õppinud, Olvik hariduse saanud Tartu Ülikooli usuteaduskonnas. Õppima võeti 40 inimest. Avajumalateenistus toimus Oleviste kirikus ja õppetöö Tallinna Kalju koguduse ruumides. Vanal fotol on näha, et loengupäeval oli õhkkond nii soe, et valged krüsanteemid hakkasid vaasis närtsima. Kursuste eesmärk oli kahesugune: ühelt poolt anda koguduse tööks vajalikke teadmisi, teiselt poolt aga tugevdada osalejate vaimulikku elu. Ilmselt loodeti sedagi, et haridus võimaldab EKB Liidus vaimulaade ühtlustada. Oli ju nõukogude võim pannud ühte organisatsiooni kokku neli erinevat vabakogudust, kellel oli oma lugu ja usulised rõhuasetused. 1950. aastatel tuli ikka veel kohaneda ja harjuda.

Õppima võeti nii töötavaid vaimulikke kui ka neid, kes võiksid tulevikus kogudust teenima asuda. Komisjon kaalus sooviavaldusi põhjalikult, ja tabas märki mitme kandidaadi puhul, kes asusidki hiljem koguduse presbüterina ehk vanemana tööle, näiteks Ilmar Kurg, Ülo Meriloo, Arvo Kajaste, Heldur Tooming. Õpilastele peetud kõnes ütles Robert Võsu: „Mitmed peavad õppimist usu alal ülearuseks. Miks õppida, kui tarkust

saab niigi palve läbi kätte? Teised jälle peavad palumist õppimisel ülearuseks.“ Võsu kinnitas, et tarvis on mõlemat: tuleb palvetada ja õppida, et „töö, mida algame, saaks õnnistuseks me tervele kodumaale“. Usuteadusliku hariduse mõju kogu Eestimaale rõhutati ka 1922. aastal Seminaris avamisel. Isegi kui see kõlab pisut idealistlikult, annab see aimu, kui oluliseks õppimist peeti ja kui suuri ootusi haridusele pandi.

Lisaks usuteaduslikule õppele avati 1957. aasta alguses koorijuhtide ja organistide osakond; seda juhatas Vardo Holm. Väga meeldejääv oli koorijuhi ja õpetaja Ruudi Nõlvaku talent ja eeskuju. Tema kohta on öeldud, et ta oli sugereeriva stiiliga ja suutis koorist välja võtta kõik. Nõlvak oli Oleviste kirikus õpetanud koorile ja orkestrile selgeks mitmeid suurvorme, näiteks Joseph Haydni „Jeesuse seitse sõna ristil“ ja osasid Georg Händeli „Messias“. Kursuste leiuks oli Anne Ellerhein (hiljem Metsala). Nooruke andekas õppejõud õpetas tervet rida aineid. 1958. aasta lõpul olid kõik – ligi 40 koorijuhti ja organisti – valmis õpinguid jätkama. Kahjuks kutsus usuasjade volinik 1959. aasta kevadel välja Osvald Tärki ja teatas, et muusikakursused tuleb lähemal ajal lõpetada. Osalejatele anti välja tunnistus, „et nad on kõlbulikud töötama koguduse koorijuhtidena“. Vaimulike töötegijate koolitus jätkus veel aasta, kuid siis suleti seegi. Taas kord oli voliniku poolne sulgemisotsus suusõnaline.

Tagasivaatavalt võib küsida, kas nõuded neil usuteaduslikel kursustel olid ehk liiga kõrged?

Püüti hoida sõjajärgset järjepidevust ja õppijaid nimetati isegi Seminaris „viiendaks lennuk“. Võib-olla oleks olnud sobivam lähtuda vaimulike ees seisvatest probleemidest, neid teoloogiliselt analüüsida. Kuid probleemipõhise õppe metoodikale ei mõelnud tookord vist keegi. Kursuste nõuetega oli raske sammu pidada. Paljud osalejad teenisid perele leiva mõnes muus ametis ja tegid vaimulikutööd vabatahtlikena või väikese tasu eest. See jättis õppimisele napilt aega. Kindlasti edendasid kaugõppekursused teoloogilise mõtlemise võimet ja andsid tugevama aluse pastoraalsele tööle, samuti tekkis kuuluvustunne ja tihenes suhtlusvõrgustik. Kuid ainult üks 40-st alustajast suutis täita 4-aastase programmi täies mahus. See oli Tartu Salemi koguduse presbüter Paul Himma. Umbes kümmekond õpilast lõpetas 2-aastase alamastme.

Ühest kursuste tulemusest tuleb eraldi rääkida. See on usuteaduslik õppematerjal. Nelja aasta jooksul koostasid Tärk, Võsu, Olvik ja Ridaliste ligi kolmkümmend õpikut. Need olid küll kompileeritud ja toetusid piiratud kirjandusele, kuid saavutus oli sellegipoolest märkimisväärne. Neid õpikuid, mida nimetati konspektideks, paljundati masinakirjalistena ja rotaatormeetodil. Neid kasutati hiljem mitu aastakümnet. Nende materjalide abil tegid noored teoloogiahuvilised ja alustavad vaimulikud 1970. ja 1980. aastatel individuaalselt eksameid, mida võtsid vastu Robert Võsu, Osvald Tärk ja Oskar Olvik, hiljem Joosep Tammo, Peeter Roosimaa, Ermo Jürma ja Ants Rebane. Vahest aitas usuteaduslike materjalide koostamine mitte ainult õpilasi, vaid ka autoreid, andes neile olulise kogemuse: Tärk ja Võsu kirjutasid hiljem mitmeid raamatuid, kus tuli selgemalt esile nende enda teoloogiline mõte.

Nõukogude ajal ei kadunud EKB Liidus teoloogiline haridustöö, kuigi meetodid muutusid. See osutab mitte ainult enesetäiendamise tähtsusele, vaid ka paindlikkusele, mida rakendati muutunud olukorras. Oluliseks sündmuseks oli 1950. aastatel usuteaduslike kaugõppekursuste korraldamine ja sellega koos muusikaõpe. Kursuste sulgemisel julgustas Robert Võsu õppijaid: „Andke seda edasi, mida omate! Moodustage n-ö „väikesed kursused“ koha peal... Muutke kitsendused võimalusteks!“ Seda püüti järgmisel paaril aastakümnel teha. EKB Liidu juhid näitasid ise eeskuju. Järgnevas alalõigus vaatlen piirkondlike õppepäevade ja sõpruskondade panust teoloogiliste teadmiste süvendamisel.

Õppepäevad ja sõpruskonnad, 1970–1989

Kuidas EKB Liidus edendati teoloogilist haridust nõukogude stagnatsiooniajal 1970. ja 1980. aastatel, kui ametlikust koolitustegevusest ei saanud juttugi olla? Leiti loomingulisi ja mitteametlikke võimalusi. Korraldati loenguid, kutsudes kokku lähiümbruse pastoreid ja ärksamaid huvilisi. Julgustati iseõppimist. Ateistlik „asfalt“ ei suutnud hariduse-taimi kinni pidada, need tungisid pragudest ikka läbi.

EKB Liidu juhtide eestvõttel, eriti Robert Võsu algatusel, korraldati 1970. aastatel piirkondlikke õppepäevi mitmetes kohtades üle Eesti, lisaks Tallinnale näiteks Tartus ja Saaremaal. Sageli pidas loenguid Võsu ise, käsitledes usuteaduslikke teemasid ja jagades informatsiooni kristliku kiriku olukorrast Euroopas ja maailmas. Osalejad esitasid proovijutlusi ja said tagasisidet. Jutlustamisoskus oli jätkuvalt tähtis! 1950.

aastatel koostatud õppematerjalide põhjal oli võimalik sooritada individuaalselt eksameid, mille kohta Võsu tabelit pidas. See meetod julgustas nooremaid teoloogiahuvilisi ja äsja alustanud pastoreid. Mõned eesti ja vene koguduste nooremad liikmed läksid õppima Moskvasse – 1968. aastal avatud venekeelsetele piiblikursustele.

Piirkondlike õppepäevade korraldamist jätkati 1980. aastatel, umbes 1983–1984 suurenes taas märgatavalt huvi teoloogiaõpingute vastu. Neljas-viies piirkonnas moodustatud õpperühmas oli tollal kokku ligi 70 osalejat. Taas tegid kümned õppurid individuaalselt eksameid – Piibli teoloogias, Uue ja Vana Testamendi sisesejuhatuses, Iisraeli rahva ajaloo ja teistes ainetes. Enamik õppijaid sooritas viis-kuus eksamit, siis jõud rauges. Mõnedel jätkus jõudu rohkemaks.

Vahest toetas seda huvi tõusu mõnede EKB vaimulike õppimine välismaal ja kodumaale naasmine uute värskete ideedega. Joosep Tammo, Ermo Jürma ja Peeter Roosimaa õppisid Saksamaal Buckowi baptisti seminaris aastatel 1979–1983. See oli kahtlemata Robert Võsu asjaajamise ja strateegilise mõtte tulemus. Talle oli kontaktide loomisel abiks Arpad Arder. Kuidagi suutis Võsu veenda riigivõime, et need nõusoleku andsid. Rüşchlikonis, ja hiljem USA-s, sai hariduse Ants Rebane. 1980. aastatel kujunesid välja uue põlvkonna teoloogid. Uus põlvkond teoloogia õppijaid oli samuti esile kerkimas.

1980. aastatel toimusid regulaarselt pastoritele ehk presbüteritele mõeldud õppekogunemised Tallinnas. Neid nimetati konsultatsioonipäevadeks ja need erinesid õpperühmadest, olles küll enesetäiendamise keskkonnaks, kuid võimaldades samas vanempresbüteril EKB Liitu paremini juhtida. Seal jagati informatsiooni, peeti loenguid erinevatel teemadel ja jaotati masinakirjalisi materjale, näiteks piiratud eksemplaride arvuga ilmunud masinakirjalist ajakirja Logos.

Haraka instituudi suvelaager Holstres 1985. aastal.

Konsultatsioonipäevadel reageeriti teoloogilistele suundumustele, näiteks oli päevakorral Püha Vaimu teema, mis oli karismaatiliste ilmingute Eestisse jõudmisel igati asjakohane.

Kirjeldatud õppekogunemised olid EKB juhtide initsiatiiv, mille eesmärgiks oli luua ühtsust ja suunata koguduste liidu tööd, samuti leida ja valmistada ette uusi vaimulikke töötajaid. Eraldi tuleb aga rääkida sõpruskondadest, kus jagati mõtteid, arutleti, loeti teoloogilist kirjandust. Seal lähtuti osalejate enda huvist ja algatusest.

Ilmselt üks esimesi ja püsivamaid selliseid sõpruskondi oli Haraka instituut, mis hakkas tegutsema 1978. aastal Pärnus. „Instituut“ kõlab ametlikult, kuid tegelikult ei olnud see midagi muud kui 6–7 sõbrast koosnev ring, kes kohtus Joosep Tammo kodus Haraka tänaval.

Haraka instituudi kokkusaamistel refereeriti, mida osalejad olid lugenud, mõnikord korraldati temaatilisi arutlusi. Näiteks 1982. aasta suvel, kui Tammo oli Saksamaalt Eestis suvevaheajal, toimus suvesessioon, mis vaatles kristluse ja kultuuri suhteid. Külaliseks oli tookord Albert Ruutsoo, kes käsitles mõttetuks ja mehaaniliseks manduvat inimkogemust, mida ta nägi laiemalt Euroopas maad võtvat. Ta alustas oma loengut sõnadega: „Inimene on tähtsam kui puhtad küünealused.“ Ruutsoo nimetas inimkogemuse madaldumist „mehaaniliseks tsivilisatsiooniks“ ja tsiteeris Albert Camus'd: „Mehaaniliselt elatud elu lõpp on tüdimus.“ Kui mindi mere äärde jalutama, oli Ruutsool kaela ümber pikk sall ja käes kilekott, millele trükitud Milose Venus. See mälestuskild peegeldab tollase teoloogiahuvilise sõpruskonna atmosfääri – see oli vabam ja loomingulisem, erinevaid huvisid ja isiksusi koondav, vahest isegi pisut boheemlik.

Paindlikkus võimaldas sõpruskonnas käsitleda teemasid laial skaalal: ateismist kuni kultuurisemiootikani, kolmainsuse-õpetusest kuni vabakirikute ajalooni, suhtlemisest ja psühholoogiast kuni luule ja

keele küsimusteni. Selline kontekst julgustas osalejaid iseseisvalt mõtlema, oma seisukohti esitama, argumenteerima ja kirjalikult väljendama, eriti veel seetõttu, et Tammo andis aastatel 1977–1979 välja masinakirjalist kogumikku „Lectio“, mida ilmus kümme numbrit. Sõpruskondi tekkis mujalgi, näiteks toimus selliseid kogunemisi hiljem Tartus, samuti Tallinnas. Need ei olnud lihtsalt osaduringid, vaid õpiringid.

Kokkuvõtteks

Läbi seitsme aastakümne, alates 1922. aastal jutlustajate seminari rajamisest, püüdsid Eesti baptistid edendada usuteaduslikku ettevalmistust. Seminar enne Teist maailmasõda panustas noortesse, kellest paljud said hiljem kandvateks isiksusteks EKB Liidu kogudustes, kui nõukogude võim oli Seminari 1940. aastal sulgenud ja kui neli vabakogudust pidid ühendatud liidus tegutsema ateistlikus tegelikkuses. Usuteadusliku hariduse viljad küpsevad aeglaselt, kuid on pika mõjuga. Ma väidan, et usuteadusliku hariduse väärtustamine hoidis EKB Liitu kaldumast äärmuslikku spiritualismi või anti-intellektualismi. Palve ja siiras Jumal kogemus ei vastandunud teoloogilistele mõistmispüüdlustele. Teisalt andsid teoloogiaõpingud võimaluse oma tegevust mõtestada ja seisukohti paremini argumenteerida. See oli üheks – ehkki mitte ainsaks – mõjuteguriks, mis tugevdas koguduste identiteeti.

Teoloogilisel haridusel oli tasakaalustav ülesanne. Usuteaduslike teadmiste andmine ja teoloogiliste arutelude elus hoidmine kogu nõukogude perioodi vältel aitas leida uusi töötajaid, mida eriti Robert Vösu tähtsaks pidas. Lisaks EKB Liidu juhtide poolt korraldatud piirkondlikele õppepäevadele ja teistele vastavatele ettevõtmistele tekkis sõpruskondi, mis toimisid loominguliste õpikeskkondadena.

See kõik valmistas ette pinnast usuteadusliku seminari taasavamisele 1989. aastal. Võib-olla oli EKB Liidu juhil (1970–1985) Robert Vösul mingi prohvetlik tulevikuvaade, kui ta korraldas kolmele õppurile teoloogilise hariduse omandamise võimaluse Buckowis. Igatahes said neist kolmest teoloogist taasavatud Seminari kandvad õppejõud. See teema jääb siiski artikli raamidest välja. Lõpetan veel ühe tähelepanekuga. Teoloogiline õpe ei ole lihtsalt teadmiste omandamise küsimus. See on ka suhete võrgustiku küsimus ja vaimuliku isiksuse kujunemise küsimus. Ei ole vähetähtis, mida Ülo Meriloo on öelnud aastatel 1956–1960 toimunud kaugõppekursusi meenutades: „Ka meie südant hariti.“